A hand is shown writing chemical structures on a chalkboard. The structures are skeletal formulas for organic molecules, including what appears to be a branched alkane and a cyclohexane ring. The background is a dark blue chalkboard with some other faint writing.

Apropå 1:2012

Samma eller sämre

- Lärarna ser mörkt på framtiden

Handelskammaren

I sydsvenska företags intresse

Sydsvenska Industri- och Handelskammaren

Apropå 1:2012

Rapporten är författad av Joakim Lundblad, analytiker
joakim.lundblad@handelskammaren.com

Apropå är Handelskammarens korta rapporter och analyser. Apropå-serien kompletterar Handelskammarens rapporter och presenterar kortare analyser av aktuella frågor.

Omslagsbilden kommer från Flickr Creative Commons och användaren Starmanseries. Bilden har omarbetats.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	sid 1
1. Ständig medelmått, i bästa fall	sid 2
2. Begränsande förväntningar	sid 3
3. Lärarna tror inte på skolan	sid 4
4. Framtiden – samma eller sämre	sid 5
5. Att flytta varken eller	sid 7

Sammanfattning

- **81 procent av lärarna i Handelskammarens undersökning bedömer elevernas ämneskunskaper som medelmåttiga, i bästa fall.**
- **Sju av tio lärare förväntar sig inte att elevernas ämneskunskaper kommer att stå sig i den internationella konkurrensen i framtiden.**
- **Tre av fyra lärare tror att elevernas kunskaper kommer att förbli oförändrade eller kommer att försämras** de kommande tio åren. 46 procent av lärarna bedömer att elevernas ämneskunskaper är svaga och att de kommer att förbli oförändrade eller försämras i framtiden.
- **Hälften av lärarna uppfattar elevernas kunskapsnivå som *varken eller* – varken bra eller dålig. En lika stor andel av lärarna förväntar sig att kunskapsnivån kommer att vara varken bra eller dålig om tio år. Att flytta *varken eller* och få fler lärare att höja sina förväntningar på skolans utveckling är en av utbildningspolitikens största utmaningar.**

Rapportens förslag handlar om **riktiga lärarjobb**:

- **Renodla lärarjobbet.** Både kommuner och friskolor kan bli föregångare genom att erbjuda attraktiva specialisttjänster för lärare.
- **Gör skillnad på examen och legitimation. Inför ett särskilt legitimeringsprov för lärarlegitimation.** Provet ska göra det möjligt för kandidater med olika utbildningsbakgrund att söka sig till läraryrket, givet att de kan uppvisa den nödvändiga kompetensen.
- **Öppna upp för flera olika lärarutbildningar och ökad konkurrens.** Det bör även bli möjligt att erbjuda en större bredd bland lärarutbildningar som kan tilltala en större och bredare målgrupp.

1. Ständig medelmått, i bästa fall

Om man står stilla blir man omsprungnen. Skolan är en av de viktigaste framtidsfrågorna, inte bara i Sverige utan i hela världen. Bland politiker och beslutsfattare pågår det en febrig jakt på det framgångsrika utbildningssystemet och bland företagen hårdnar konkurrensen om kompetensen.

Det är lärarna som är nyckeln till den utveckling som alla eftersträvar. Vi behöver bra skolor för att klara framtidens kompetensförsörjning samt för att behålla och förbättra tillväxten och konkurrenskraften. Skolorna behöver bra lärare för att utveckla och förbättra undervisningen. Det krävs bra lärarjobb för att attrahera bra lärare och ge dem utrymme att göra ett bra jobb. Mot denna bakgrund arbetar Handelskammaren för att lyfta fram och förbättra lärarjobbet i Sverige.

Sverige har infört en rad reformer för att förändra skolan – ny läroplan, ny lärarutbildning och nya betyg för att nämna några. Trots all den tid och energi som har ägnats åt utbildningsfrågor tycks lärarna – skolans motor – se mörkt på framtiden.

Handelskammaren har frågat 503 lärare om deras syn på elevernas ämneskunskaper idag och i framtiden. Tre fjärdedelar av lärarna svarar att de tror att elevernas kunskapsnivå kommer att förbli oförändrad eller försämras de kommande tio åren. Det hade kanske inte varit så allvarligt, om det inte var för att åtta av tio lärare uppfattar att elevernas ämneskunskaper i bästa fall är medelmåttiga idag.

Ungefär hälften av lärarkåren bedömer att svenska elevers kunskaper är *varken eller*, alltså varken bra eller dåliga. En lika stor andel av lärarna svarar att elevernas kunskaper kommer vara lika medelmåttiga, *varken eller*, om tio år. Att förväntningarna på skolan de kommande tio åren inte överstiger det dystra dagsläget är ett tydligt underkännande av skolans utveckling från lärarnas sida. Och skolan kan inte gärna utvecklas om inte lärarna tror på och bidrar till utvecklingen.

I morgondagens skola räcker det inte heller med dagens kunskapsnivåer. Om Sverige står stilla kommer vi att bli omsprungna av andra. Skolan behöver ständigt utvecklas och förbättras. Därför är det särskilt oroande att lärarnas förväntningar inte överstiger deras uppfattningar om dagens svaga resultat.

Det är också dessa förväntningar som nya lärare möter redan från sin första dag på jobbet. Det påverkar både arbetet och yrkeskåren. Därför är lärarnas förväntningar ett viktigt mått på var skolan faktiskt är på väg, bortom politik och reformer. Det finns all anledning att fråga sig hur man ska gå till väga för att höja deras förväntningar på framtiden både rejält och snabbt.

Den här rapporten är en uppföljning på, och ett komplement till, Handelskammarens tidigare rapport *Stolthet och misströstan*.¹ Liksom den förra rapporten bygger denna text på en undersökning Handelskammaren har låtit göra bland 503 gymnasielärare från 279 skolor i hela Sverige.

---

¹ *Stolthet och misströstan – hur lärarjobben kom på villovägar*, Joakim Lundblad, Sydsvenska Industri- och Handelskammarens rapport 2:2012, Malmö 2012.

2. Begränsande förväntningar

Lärare skapar sig förväntningar om hur elever kommer att prestera, men de förväntningarna kan i sin tur påverka elevernas faktiska resultat. Forskningen inom utbildningsområdet visar att lärarnas förväntningar spelar en framträdande roll.

I en omfattande sammanställning av metastudier inom utbildningsområdet fastslår professor John Hattie att en lärares förväntningar på eleverna påverkar studieresultaten mer än vad exempelvis lärarens lärarutbildning gör.² Resultatet antyder att lärarna är benägna att få eleverna att nå en särskild förväntad kunskapsnivå, snarare än att nå en så hög kunskapsnivå som möjligt.³

Skolinspektionen sammanfattar på årlig basis de erfarenheter man har gjort i tillsynsverksamheten. Myndigheten fastslår i sin sammanställning från 2011 att lärarnas låga förväntningar på eleverna kan leda till att innehållet i undervisningen blir begränsat och omotiverande.⁴ I rapporten noteras bland annat:⁵

”I våra kvalitetsgranskningar har vi sett hur undervisningen i gymnasieskolan i ämnen som samhällskunskap och religionskunskap ibland läggs på lägsta möjliga nivå för elever på framförallt yrkesprogrammen, med motiveringen att eleverna ändå inte vill nå längre än godkänt. Förenkling av ämnen med hänvisning till elevernas ointresse eller bristande förmåga är en missriktad form av anpassning som ofta snarare förstärker ointresset och sänker motivationen för ämnet”

Mot denna bakgrund är det relevant att fråga sig vad den svenska lärarkåren har för uppfattningar och förväntningar, inte bara om sina egna elever utom om skolan i allmänhet. Skolinspektionen noterar att negativa förväntningar eller förväntningar som understiger elevernas faktiska förmåga kan hämma undervisningen. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att låga eller negativa förväntningar inte enbart återspeglar lärarnas förväntningar på eleverna utan också i någon mån deras uppfattningar om skolsystemet och deras roll i det.

Lärarnas uppfattningar om nuläget och deras prognoser om framtiden utgör en viktig utgångspunkt för att diskutera den svenska skolans framtid av åtminstone två skäl.

För det första är lärarna experter på hur skolan fungerar. De träffar eleverna varje skoldag och ansvarar för skolans absolut viktigaste funktion – undervisningen. Den samlade lärarkåren har en mycket god inblick i hur det står till med skolan på klassrumsnivå.

För det andra spelar lärarnas uppfattningar en viktig roll i att forma deras förväntningar på skolan och eleverna. Deras förväntningar är i sin tur en viktig förutsättning för hur de gör sina jobb och påverkar elevernas resultat i klassrummet.

---

² *Visible Learning*, John Hattie, Routledge 2009, sid 121

³ Det bör noteras att denna effekt av förväntningar inte är unik för lärare utan även har observerats i andra liknande studier och tycks gälla människor i allmänhet.

⁴ *En skola med tilltro lyfter alla elever*, Skolinspektionens rapport 40-2012:2991, sid 6

⁵ *Ibid*, sid 12

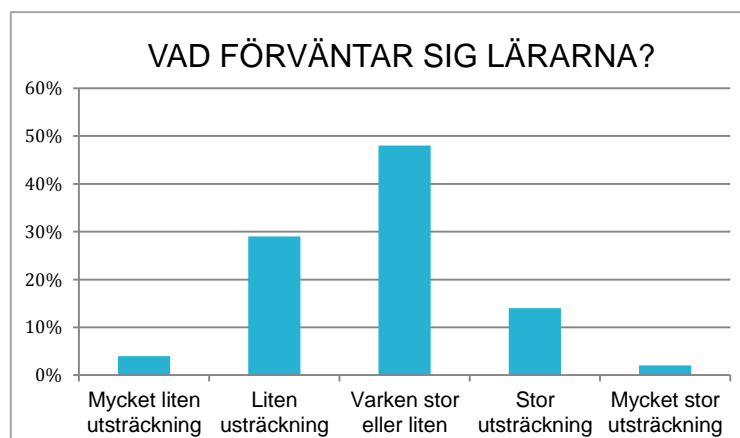
3. Lärarna tror inte på skolan

I det här avsnittet behandlas lärarnas uppfattning om skolan och elevernas kunskaper. Lärarnas uppfattningar och förväntningar bygger dels på vad varje lärares syn på just sina elever och dels vilka mer generella förväntningar läraren har. De 500 lärarna i Handelskammarens undersökning fick ta ställning till hur de tror att den svenska skolans elevers ämneskunskaper står sig jämförelse med elever i andra länder. Deras förväntningar ger skäl till både oro och hopp.

Var tredje lärare i Handelskammarens undersökning bedömer att svenska elevers ämneskunskaper är svaga eller mycket svaga i internationella jämförelser. Bara 16 procent av lärarna anser att svenska elevers kunskaper kan konkurrera med andra. Varannan lärare uppger att svenska elevers kunskapsnivåer varken är starka eller svaga utan helt enkelt genomsnittliga (se Figur 1).

Figur 1

Diagrammet visar hur vad lärarna förväntar sig av elevernas ämneskunskaper. Lärarna har fått svara på hur väl de tror att elevernas ämneskunskaper står sig i internationella jämförelser.

Resultatet stämmer relativt väl överens med hur svenska elever har klarat sig i internationella jämförelser. I OECD:s PISA-undersökning från 2009 presterade svenska elever genomsnittresultat inom både läsförståelse och matematik.⁶ Det är förstås bra att lärarna har en realistisk uppfattning om svenska elevers kunskapsnivåer i jämförelse med omvärlden, men resultatet är lika väl ett problem om Sverige ska behålla sin konkurrenskraft och klara av kompetensförsörjningen i framtiden.

Om man delar upp lärarnas svar beroende på vilka ämnen de undervisar i kan man se vissa mindre skillnader. Lärare i svenska och engelska är något mer positiva än genomsnittet medan matematiklärare tvärtom är mer negativa än genomsnittet. Även dessa skillnader tycks stämma relativt väl överens med statistik från de nationella proven i svenska, engelska och matematik.⁷

Lärarna tycks ha en god generell uppfattning om elevers ämneskunskaper idag, men det är minst lika viktigt vad de har för förväntningar på framtiden. Om en negativ bild av elevernas kunskapsnivåer cementeras kan det mycket väl bli svårare att utveckla och förbättra skolan. Vad lärarna tror om framtiden säger alltså någonting om hur väl rustad den svenska skolan är för att ta sig ur den negativa trend som dominerat skolan och skoldebatten de senaste åren.

⁶ Besökt 2012-08-21: <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/internationella-studier/pisa/sverige-tappar-i-bade-kunskaper-och-likvardighet-1.96011>

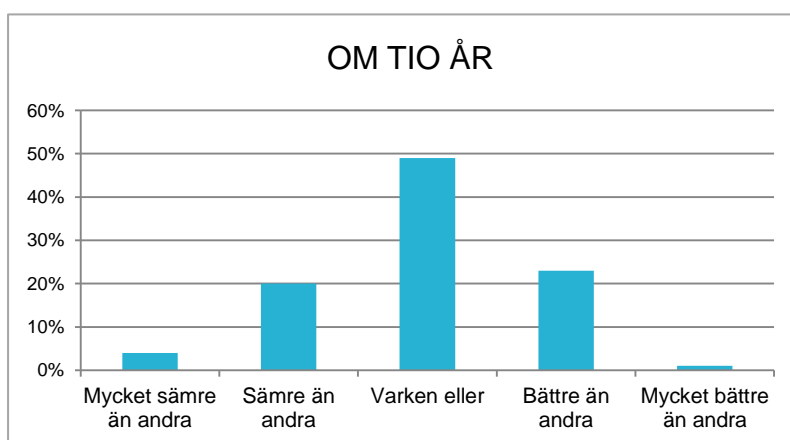
⁷ Nationella prov i gymnasieskolan och komvux vårterminen 2011, Dnr: 00465, Skolverket.

4. Framtiden – samma eller sämre

I det här avsnittet behandlas lärarnas syn på framtiden. Lärarna i Handelskammarens undersökning har fått svara på hur väl de tror att den svenska skolans elevers ämneskunskaper kommer att stå sig i jämförelse med omvärlden om tio år. Resultatet är en oroväckande framtidsprognos.

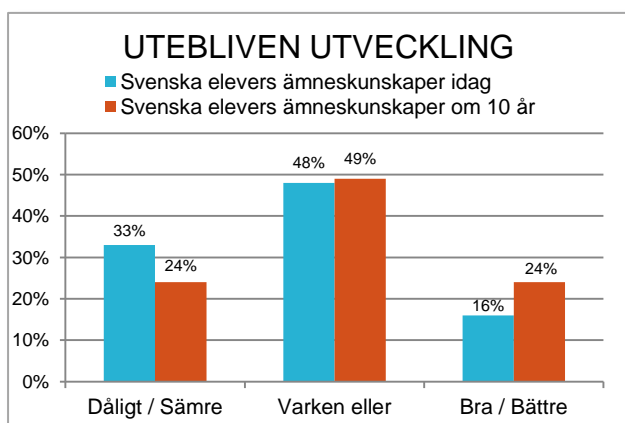
Knappt var fjärde lärare svarar att de tror att svenska elevers kunskapsnivå kommer att vara sämre eller mycket sämre än andra i internationella jämförelser. Lika många lärare svarar att svenska elevers ämneskunskaper kommer att vara bättre eller mycket bättre i jämförelser. Precis som när det gäller elevernas ämneskunskaper idag svarar ungefär hälften av lärarna att svenska elevers ämneskunskaper varken kommer att vara bra eller dåliga, utan bara medelmåttiga i framtiden (se Figur 2).

Figur 2

Lärarna har fått svara på hur väl de tror att den svenska skolans elevers ämneskunskaper kommer att stå sig i internationella jämförelser om tio år. Diagrammet visar hur lärarnas svar har fördelats på en femgradig skala.

Lärarnas bedömning av elevernas kunskaper om tio år kan kontrasteras med deras uppfattning om elevernas kunskapsnivå idag. Jämförelsen ger en fingervisning om vilka förväntningar lärarkåren har på skolan de kommande tio åren (se Figur 3).

Figur 3

Diagrammet visar förhållandet mellan lärarnas förväntningar på elevernas kunskaper idag respektive om tio år. Staplarna visar hur stor andel av lärarna som har valt de olika svarsalternativen. Den femgradiga skalan (se Figur 1 och 2) har komprimerats så att de två bra respektive dåliga alternativen har slagits samman.

På tio års sikt förändras anmärkningsvärt lite om man ska tro de samlade lärarnas förväntningar. Knappt var tionde lärare tycks ha rört sig från ett negativt till ett positivt omdöme, men i övrigt tycks dagens uppfattningar bestå. Det är en väldigt tunn silverkant på ett väldigt stort mörkt moln.

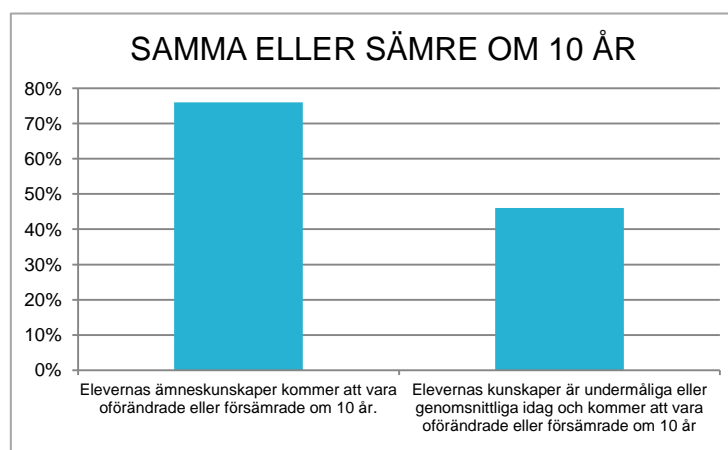
Nästan tre av fyra lärare, 73 procent, tror inte att svenska gymnasieelevers kunskapsnivåer på tio års sikt kommer att kunna stå sig i internationella jämförelser. Det är ett problem. Förväntningarna riskerar att bli tak för ambitionerna. Lärarna spelar en nyckelroll i hur skolan fungerar och om de inte tror på utvecklingen är detta en av utbildningssystemets och politikernas absolut största utmaningar.

Mer än fyra av tio lärare svarar likadant på frågan om elevernas ämneskunskaper idag som de gör på frågan som rör elevernas ämneskunskaper om tio år. Av dem är det fem lärare, knappt en procent av lärarna i undersökningen, som har svarat att elevernas ämneskunskaper är mycket bra idag och att de kommer att vara mycket bra om tio år. Sammanlagt tror 44 procent av lärarna inte att nivån på elevernas ämneskunskaper kommer att förändras nämnvärt på tio år..

Om man inkluderar de lärare som tror att elevernas ämneskunskaper kommer att försämrast stiger siffran ytterligare. Mer än tre av fyra lärare, 76 procent, tror att svenska elevers ämneskunskaper kommer att vara oförändrade eller försämrast i jämförelse med andra länder de kommande tio åren (se Figur 4).⁸ Nära hälften av de tillfrågade lärarna, 46 procent, uppger dessutom att elevernas ämneskunskaper är dåliga eller medelmåttiga idag och kommer att vara oförändrade eller försämrast i framtiden. Det är en dyster prognos för den svenska gymnasieskolan.

Figur 4

Diagrammet visar hur stor andel av lärarna som bedömer att elevernas kunskapsnivå kommer att vara oförändrad eller försämrast om tio år. Den högra stapeln visar hur stor andel av lärarna som dessutom anser att elevernas kunskapsnivå är dålig eller medelmåttig idag.

Ungefär hälften av lärarna bedömer att svenska elevers ämneskunskaper varken är bra eller dåliga idag och en lika stor andel svarar att elevernas ämneskunskaper kommer att vara varken bättre eller sämre om tio år. En dryg fjärdedel av lärarna har svarat *varken eller* på båda frågorna. Det betyder att var fjärde lärare upplever att svenska elevers ämneskunskaper är och kommer att förbli genomsnittliga, varken mer eller mindre. Det är svårt att inte läsa detta som ett uppgivet konstaterande av status quo.

⁸ Det inkluderar inte de lärare som svarat att den svenska skolans elevers ämneskunskaper står sig mycket bra i internationella jämförelser idag (22 st), eftersom de per definition inte kan förbättra sin bedömning av framtiden.

5. Att flytta varken eller

För att lärarna ska få högre förväntningar på skolan, undervisningen och eleverna krävs det att de upplever sig ha resurserna och förutsättningarna för att realisera de förväntningarna. Deras tilltro till framtiden och skolans utveckling måste öka. Det här avsnittet handlar om det kanske viktigaste steget mot en sådan utveckling: bättre lärarjobb.

Förväntningar ska inte vara orealistiska, men positiva förväntningar bör överstiga utgångsläget – det återspeglar en tilltro till utveckling och förbättring. Om förväntningarna på utvecklingen i skolan de kommande tio åren inte överstiger uppfattningarna om hur det ser ut idag så är det någonting som inte står rätt till.

När det gäller lärarnas förväntningar på skolan och eleverna är den viktigaste frågan vi kan ställa oss: Hur flyttar vi *varken eller*? Vad krävs för att den halva av lärarkåren som bara förväntar sig en acceptabel kunskapsnivå i skolan på tio års sikt ska våga förvänta sig och eftersträva mer?

Det är förstås åtråvärt att förändra de lägsta förväntningarna. Det bör fortfarande vara utbildningspolitikens målsättning att den svenska skolans lärare ska ha höga förväntningar på skolan och framtiden samt att skolan i sin tur ska klara av att leva upp till de förväntningarna. Om man emellertid ska börja någonstans är det stora antal lärare som förväntar sig genomsnittliga resultat mer intressant. Om man kunde få dessa lärare att växla upp sina förväntningar från genomsnittligt till bra skulle helt plötsligt en tydlig majoritet av lärarna förvänta sig en bra skola.

Att förändra förväntningar och uppfattningar låter sig förstås inte göras helt enkelt. Det handlar om att förändra de saker som begränsar förväntningarna. Bristande förväntningarna är en indikation på något annat.

Lärarna ska vara specialister på undervisning och inläring inom sina ämnen, men det återspeglas inte i deras jobb. Istället ägnar genomsnittsläraren i Handelskammarens undersökning en anmärkningsvärd del av sin arbetstid åt administration och andra arbetsuppgifter som helt eller till stor del saknar koppling till undervisningen.⁹ Mer än var tionde lärare, 15 procent, rapporterade att de ägnar mer än fem timmar varje vecka åt rastvaktande och andra liknande uppgifter.¹⁰

Undervisningen är lärarnas huvudsakliga sätt att påverka elevernas ämneskunskaper. Det är alltså relevant för lärarnas förväntningar vilket utrymme undervisningen ges i deras arbetsbeskrivning. Fyra av tio lärare i Handelskammarens undersökning ägnar som mest 20 timmar varje arbetsvecka – alltså mindre än halva den totala arbetstiden – sammanlagt åt undervisning och planering av undervisning.¹¹

För att höja lärarnas förväntningar krävs också att de har tid och resurser för att utveckla skolan, men så är inte heller fallet. Ungefär en fjärdedel av lärarna, 27 procent, uppger att de ägnar mer än fem timmar varje vecka åt att utveckla sin egen och sina kollegors undervisning. Det betyder att tre fjärdedelar ägnar mindre än fem timmar varje vecka åt utvecklingsarbete. Det kan jämföras med att nästan åtta av tio lärare, 79 procent, ägnar mer än fem timmar varje vecka åt administrativa arbetsuppgifter.¹² Om lärarna istället fick ägna

---

⁹ *Stolthet och misströstan – hur lärarjobben kom på villovägar*, Joakim Lundblad, Sydsvenska Industri- och Handelskammarens rapport 2:2012

¹⁰ Ibid, sid 22

¹¹ Ibid, sid 20

¹² Ibid, sid 23

mer tid åt utvecklingsarbete, kompetensutveckling, undervisning och elevkontakt skulle med stor sannolikhet både skolan och lärarnas förväntningar på den förbättras avsevärt.

Även om läraryrket förbättras behövs det bra lärare som kan göra jobbet.

Antagningsciffrorna till lärarutbildningen sjunker stadigt och många utbildningsplatser står tomma. Lärarjobbet och lärarutbildningen är beroende av varandra och sitter fast i en negativ spiral. Läraryrket har förlorat sin forna status, vilket leder till att färre söker sig till lärarutbildningarna, intagningskraven sjunker och förtroendet för både utbildning och yrke sjunker ytterligare. Men det behöver inte vara så.

Den ledande forskningen på utbildningsområdet påvisar att lärarutbildningen inte är avgörande för lärarkvaliteten. I världens förmodligen största sammanställning av metastudier inom utbildningsforskningen har professor John Hattie studerat vilka faktorer som påverkar elevernas studieresultat. Resultatet bekräftar att lärarnas kvalitet är avgörande, men också att lärarutbildningar är en av de faktorer som har minst påverkan på lärarkvaliteten.¹³

Bland de 500 lärarna i Handelskammarens undersökning är det bara drygt var tionde som anser att lärarutbildningen utgör en stor eller mycket stor del av den kompetens de behöver i sitt yrke. Mer än hälften, 59 procent, svarar tvärtom att lärarutbildningen utgör en liten eller mycket liten del av deras yrkeskompetens.¹⁴ Lärarutbildningen behöver inte vara den enda vägen in i läraryrket.

Genom att skilja lärarexamen och lärarlegitimation åt och införa ett legitimeringsprov för lärare skulle yrkets status och attraktivitet kunna öka markant. Ett legitimeringsprov skulle göra det möjligt för människor med olika utbildningsbakgrund att söka sig till läraryrket i olika skeden av sina karriärer. Det skulle dessutom vara ett effektivt sätt att kvalitetssäkra lärarutbildningen och främja större bredd och konkurrens mellan olika lärarutbildningar.

Ett legitimeringsprov skulle exempelvis kunna utformas med utgångspunkt i antagningsprocessen till den finska lärarutbildningen som omfattar betyg, intagningsprov, icke studierelaterade meriter och personliga intervjuer. Det skulle förstärka bra lärares status, oavsett hur de har fått sin kompetens.

För att den svenska skolan ska få lärare med högre förväntningar på framtiden krävs det förändring. Lärarna måste få göra sina jobb. De måste få vara, och förväntas vara, specialister. För att det ska kunna bli så måste lärarjobbet renodlas och återfå sin status. Mot denna bakgrund föreslås följande:

- **Renodla lärarjobbet.** Både kommuner och friskolor kan bli föregångare genom att erbjuda attraktiva specialisttjänster för lärare. Arbetsuppgifter som faller utanför det riktiga lärarjobbet kan omfördelas till andra tjänster med andra kompetenskrav.
- **Gör skillnad på examen och legitimation.** Inför ett särskilt legitimeringsprov för lärarlegitimation. Provet ska göra det möjligt för kandidater med olika utbildningsbakgrund att söka sig till läraryrket, givet att de kan uppvisa den nödvändiga kompetensen. Ett legitimeringsprov bidrar även till att kvalitetssäkra lärarutbildningar.
- **Öppna upp för flera olika lärarutbildningar.** Regeringen bör utreda förutsättningarna för att utforma tvååriga masterutbildningar för gymnasielärare inom ramarna för Bolognamodellen. Det bör även bli möjligt att erbjuda en större bredd bland lärarutbildningar som kan tilltala en större och bredare målgrupp.

¹³ *Visible Learning*, John Hattie, Routledge 2009, sid 126

¹⁴ *Stolthet och misströstan – hur lärarjobben kom på villovägar*, Joakim Lundblad, Sydsvenska Industri- och Handelskammarens rapport 2:2012, sid 14

Apropå 1:2012

Samma eller sämre

Sydsvenska Industri- och Handelskammaren är en privat organisation med drygt 2800 medlemsföretag i Skåne, Blekinge, Kalmar, Kronoberg och Södra Hallands län. Handelskammarens avdelning för Analys och kommunikation bedriver påverkansarbete för att skapa ett bättre företagsklimat i Sydsverige, bland annat med avseende på kompetensförsörjning och infrastruktur. Handelskammaren arbetar även med att erbjuda stöd till medlemsföretag i form av utbildningar och service inom internationell handel samt att sammanföra företagare i nätverk och möten.

För mer information, se www.handelskammaren.com

Handelskammaren
I sydsvenska företags intresse